

BEYKOZ 2020
SEMPOZYUMU
Tebliğler Kitabı

BEYKOZ
KİTAPLIĞI

Beykoz Kitaplığı: 13
Sempozyum: 3

Beykoz 2020 Sempozyumu Tebliğler Kitabı

Yayın Koordinasyon
Bünyamin Korkmaz
Basri Akdemir

Yayın Yönetmeni
İsmail Coşkun

Yayın Hazırlık
Muzaffer Topcu
Hasan Otman

Editör
Hilal Yurdakul

Tasarım
Mert Uğurdil
İsmet Akın

Yapım

0212 447 74 47

ISBN 978-605-74802-1-7

Baskı - Cilt

Lapiz Kültür Sanat ve Koleksiyon Ürünleri San. Tic. Ltd. Şti.
Mahmutbey Mah. Taşocağı Yolu Cad. No:25/264 Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 47421

1. Baskı, Şubat 2021

Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları: 45

XXI. Yüzyılda Beykoz'un Bağ, Bahçe ve Bostanları

Selman CAN¹

Seda Özen BİLGİLİ²

İstanbul'un alınmasından çok önceleri Türkler Boğaziçi kıyılarında gözükmeye başlamışlar ve 14. yüzyıl sonlarına doğru Boğaziçi'nin Anadolu sahilleri Osmanlıların eline geçmiştir. Yıldırım Bayezid (1389-1402) Devrinde Anadolu Hisarı yapılmış, Beykoz'daki Yaros Kalesi alınarak bir garnizon kurulmuştur. Tokat'ın alınması anısına Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) tarafından Beykoz'da Tokat bahçesi kurulmuş, içerisine de bir köşk yaptırılmıştır (Yazıcıoğlu, 1984, s. 27).

XVII. yüzyıldaki bağ, bahçelerine ilişkin Evliya Çelebi ve Eremya Çelebi'de önemli bilgiler yer almaktadır. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*'nde Beykoz'un büyük bir liman kıyısında 800 haneli, bağ ve bahçeleriyle mamur bir kasaba olduğunu belirtmektedir. Kasabanın bütün halkı bağcı, odun çeken ve balık avcılarıdır. Beykoz'a bağlı Yaros Kalesi'nin dört tarafının kestane ormanı olduğunu ve lezzetli yoğurtları olduğunu dile getirir. Anadolu Kavağı'nda da kestane ve ahlât armudunun meşhurluğu, verdiği bilgiler arasında dikkat çekmektedir. Çelebi'nin verdiği bilgilerden Beykoz'un XVII. yüzyılda da bir mesire alanı olduğu anlaşılmaktadır. Beyaz kiraz ve kestane mevsimlerinde ailelerin Akbaba köyüne gidip iki üç ay kestane faslı ettiklerini söylemektedir (Evliya Çelebi, 2008, s. 422-423).

¹ Doç. Dr., Marmara Üniversitesi

² Yüksek Mimar Restoratör

Eremya Çelebi, sahillerin seyran yeri olduğunu belirterek çınar, defne, servi, erguvan, çam ağaçlarının Boğaziçi'nin Anadolu yakasının karakteristik ağaçları olduğunu söylemektedir. Beykoz'da leziz ve nefis kiraz yetiştiren ve Kavak ustası denilen güzel bir bahçe olduğundan bahseder (Eremya Çelebi, 1988, s. 45-46).

XVIII. yüzyıl Beykoz'una ilişkin İnciciyan'da bazı bilgiler yer almaktadır. Yazar; Anadoluhisari'ndan sonra gelen Büyük Göksu civarında şehirde nam vermiş uzun ve nefis patlıcan yetişen mümbit bahçeler bulunduğundan bahseder, Sultan IV. Murad'ın çok sevdiği Küçük Göksu'ya "Gümüş Selvi" adını verdiğinden bahseder. İnciciyan'a göre Hünkâr İskeleyi'nden Tokat Bahçesi'ne kadar olan yerler yeryüzünde cenneti andırmaktaydı (İnciciyan 1784, s. 218-221'den akt. Kömürcüyan, 1976, s. 129).

Beykoz, XIX. yüzyıla kadar Yoros Kazası olarak adlandırılmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren Kocaeli Sancağına bağlı olan Beykoz 1877'de Şehremaneti'ne, 1912'de Üsküdar'a bağlanmış, 1946'da müstakil kaza olmuştur (Sezen, 2017, s. 127).

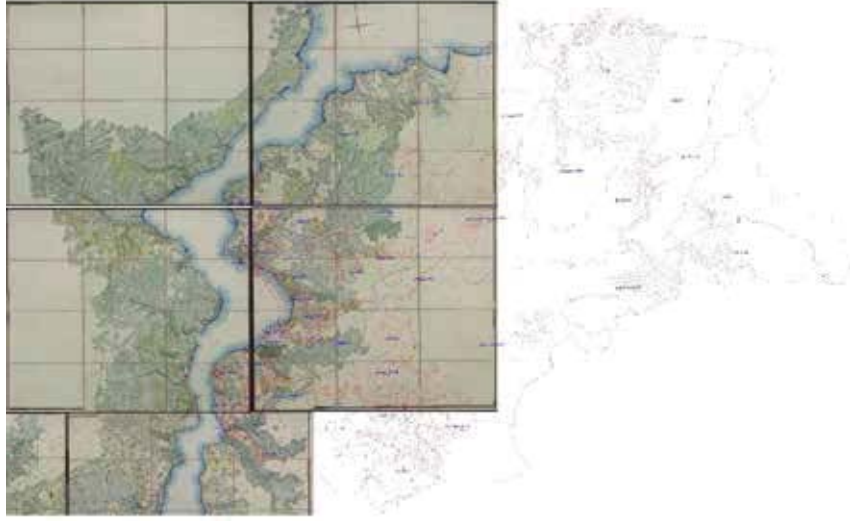
Boğaziçi'nin büyük yeşil alanları; gezi, eğlence, dinlenme ve av alanları olmasının yanı sıra, şehrin sebze ve meyve gereksinimini sağlayan tarım alanları olarak da önem kazanmıştır. Beykoz ve çevresinde; Tokat Çiftliği, Fener Çiftliği, Paşa Mandıra Çiftliği, Hekimbaşı Çiftliği gibi Çiftlikat-ı Hümayun'a ait tarım alanları dışında yerel halka ait bağ, bostan ve tarlalarda çeşitli ürünler yetiştirilmekteydi (BOA.Y.PRK.HH. 28 / 58).

Beykoz'un bağ ve bahçelerinde üretim yapan aileler geçimlerini yetiştirdikleri meyvelerden sağlamaktaydılar. Devlet tek geliri meyve ve sebzedden olan bağ ve bahçe sahiplerinden hububat dışında öşür almayarak bu üretimin sürdürülebilmesi için destekte bulunur. Ancak XIX. yüzyılda bazı vergi memurları sebze ve meyveden de vergi almaya kalkışır. Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz döneminde sebze ve meyveden öşür toplanması girişimi bağ ve bahçe sahiplerinin tepkisine neden olur. Öteden beri üretimlerinin vergiden muaf olduğunu ilgili birimlere yazdıkları dilekçelerinde belirten Beykoz halkı, her iki olayda da söz konusu verginin iptalini sağlamışlardır (BOA. TS.MA.e. 328 / 58; BOA. MVL. 880 / 90).

3 Temmuz 1845 tarihinde Mühendishane-i Berr-i Hümayun öğrencileri tarafından hazırlanan İstanbul haritası günümüzün Fatih (İstanbul) ilçesinden başka Zeytinburnu'ndan Rumeli Feneri ile Üsküdar Fenerbahçe'den Anadolu Fenerleri'ne, Eyüp, Hasköy, Kasımpaşa, Galata, Beyoğlu, Tophane ve Beşiktaş semtlerindeki meşhur olan yokuşlar, mevkiler, cadde ve tarikler, evler, ev, bağ, bahçe, bostan ve iskelelerin gösterildiği önemli bir çalışmadır. Harita güney ve kuzey olmak üzere iki ayrı paftada toplanmıştır. Güney paftası Tarihi Yarımada, Zeytinburnu, Beyoğlu ve Üsküdar'ı göstermekte olup 42 parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kuzey paftası Boğaziçi'nin her iki yakasını, Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz'u göstermekte olup, 48 parçanın birleştirilmesinden oluşturulmuştur (Yılmaz, 2015, 563-566).

Beykoz ilçesinin sınırları 1845 tarihli harita ile karşılaştırıldığında, günümüz mahalle sınırlarına göre Göksu'da bağ ve bostan, Yenimahalle'de tarla ve bağ, Göztepe'de bostan, Rüzgarlıbahçe'de tarla ve bostan, Çubuklu'da bahçe ve bostan, İncirköy'de

tarla-çiftlik, Akbaba'da tarla-çiftlik, Örnekköy'de tarla-çiftlik, Tokatköy'de tarla-çiftlik, Ortaçeşme'de bağ, bahçe ve bostan, Merkez'de bağ ve bahçeler bulunduğu görülmektedir. Haritanın önemli bir özelliği de akarsu ve vadileri göstermesidir. Tarla, bağ ve bostanları besleyen dereler ve akarsu ağı haritada açıkça görülebilmektedir. Beykoz'un 1845 tarihindeki yeşil alanları, 2018 tarihli uydu fotoğrafı ile kıyaslandığında Göksu, Yenimahalle, Merkez mahallelerinde görüleceği üzere bağ, bahçe ve bostanların bulunduğu alanların yapılaştığı, ancak genel olarak ilçenin iç kesimlerinin yeşil dokusunu koruduğu söylenebilir.

1845 Yılında Mühendishane-i Berrî-i Hümayun Öğrencileri Tarafından Hazırlanan Harita (İÜ Nadir Eserler Arşivi Nr: 92761)

Beykoz'daki bağ ve bahçelerin XIX. yüzyılda büyüklüğü ve kimlere ait olduğu konusunda Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiğimiz 29 Aralık 1845 tarihli temettuat defteri önemli bilgiler içermektedir (BOA. ML.VRD.TMT.d. 3066). Bu defter, Mühendishane haritasıyla aynı tarihi taşımaktadır. Defterde Beykoz'da sakin Müslim ve gayrimüslimlerin mal varlıkları sıralanırken bağ ve bahçelerine de yer verilmiştir. Hanelere sıra numarası verilerek sahibinin ismi ile verilen bu bilgilerde alan ölçüsü olarak "dönüm" kullanılmıştır. Bu dönemde 1 dönüm 1600 zira murabba idi ve yaklaşık 916.8 m²'ye eşitti (Taşkın, 2005, s.134). Bağ ve bahçelerin büyük çoğunluğu Müslümanlara ait iken gayrimüslimlerden Ermenilerin sınırlı sayıda mülkü olduğu görülmektedir. Çoğunlukla balıkçılıkla meşgul olan Rumlara ait ise hiçbir bağ ve bahçe yer almamaktadır. Bazı kayıtlarda bahçede üretilen meyvenin cinsi de belirtilmiştir. Söz konusu defterde bağ ve bahçelerin büyüklüğü ve sahiplerinin isimleri şu şekildedir:

Ehl-i İslam'ın arazisi.

1 nolu hanede: Osman b. Ahmet'in 6 dönüm kiraz bahçesi.

6 nolu hanede: Miralay İsmail Bey'in 14 dönüm bağı.

9 nolu hanede: Ahmet b. Abdullah'ın sahilhanesi ve arkasında 10 dönüm tarlası.

15 nolu hanede: Müderrsi Mehmet Şakir Efendi'nin hanesi arkasında 8 dönüm bahçesi.

17 nolu hanede: İstanbul'da bakkal Hamit Ağa'nın validesinin Bekçioğlu Tarlası 15 dönüm sebze bahçesi.

19 nolu hanede: Çiftçi Mehmet Efendi b. Mehmet'in 189 dönüm Seyrandere Çiftliği.

21 nolu hanede: Peksimetçibaşı Mehmet Ağa'nın Zevcesi Ayşe Hanım'ın mezarlık bitişiğinde 12 dönüm bağı, Karacaburnu'nda 10 dönüm bağı.

23 nolu hanede: Numanoğlu Attar Yakup'un Kireçlik'te 3 dönüm bahçesi, Akba-
ba'da 2.5 dönüm bahçesi.

26 nolu hanede: Çiftçi Ali'nin Kireçlik'te 15 dönüm tarlası.

35 nolu hanede: Mülazım Mustafa b. Ahmet'in 1 dönüm çayırı.

37 nolu hanede: Mehmet Salih oğlu Mustafa'nın 25 dönüm tarlası, 30 dönüm bağı.

38 nolu hanede: Nalbant Seyyid Mehmet b. Tahir'in Baruthane'de 3 dönüm tarlası,
1 dönüm çayırı, 1 dönüm incirliği.

40 nolu hanede: Nalbant Mustafa'nın 11 dönüm Dereyolu Çiftliği.

54 nolu hanede: Balıkçı Halil Ağa b. İsmail Zevcesi Fatma Hatun'un Ermeni Mahal-
lesi'nde 10 dönüm kirazlık bahçesi, 25 dönüm tarlası.

55 nolu hanede: Mustafa b. Mehmet Ağa'nın 18 dönüm bağı,

58 nolu hanede: Halvetiye Şeyhi Mehmet Rıza Efendi'nin 5 dönüm bağı.

86 nolu hanede: Kayıkçı Mehmet b. Mustafa'nın 5 dönüm meyve bahçesi.

97 nolu hanede: Hamamcı Halim Ağa b. İsmail'in 6 dönüm bağı.

112 nolu hanede: Seyyid Ahmet b. Halil'in 2.5 dönüm meyve ve menekşe bahçesi,
8 dönüm kiraz bahçesi

Ermeni'nin arazisi.

10 nolu hanede: Attar Bedros'un 6 dönüm bağı.

14 nolu hanede: Nikoğos veled-i İsadör'un 4 dönüm bağı.

18 nolu hanede: Meyhaneci Mikail veled-i Solomon'un 2 dönüm bağı.

20 nolu hanede: Meyhaneci Merdiros veled-i Mesrob'un 8 dönüm bağı.

37 nolu hanede: Demirci Agop'un 1 dönüm bahçesi.

46 nolu hanede: Yağcı Rençper'in 12.5 dönüm bağı.

52 nolu hanede: Semerci Hürmüz'ün 7 dönüm bağı, 8 dönüm tarlası.

Kırım Harbi sırasında vefat eden İngiliz askerleri Beykoz'daki kabristan ile Haydarpaşa'daki İngiliz mezarlığına defnedilmişlerdir. Bu mezarların birleştirilmesi arzusuyla İngiltere Sefareti'nce yapılan başvuru kabul edilir ve 6 Aralık 1891'de alınan kararla Beykoz'daki askerlerin kemikleri Haydarpaşa'daki mezarlığa nakledilir (BOA. DH.MKT. 1898 / 36).

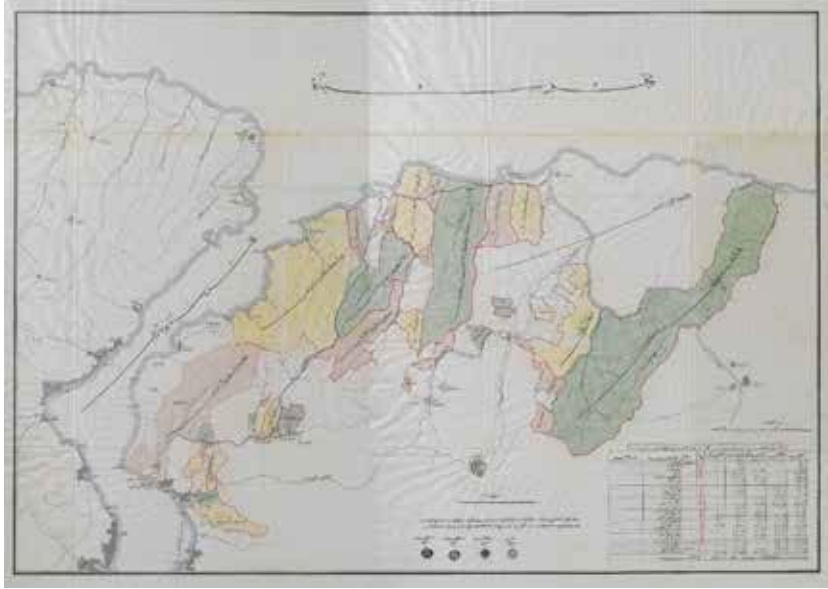
Boğaziçi'nde buharlı gemilerin çalıştırılması önemli bir sosyo-ekonomik olay olmuştur. İstanbul'da XIX. yüzyıl başlarına değin Boğaziçi ve Haliç'te deniz ulaşımı hafif kayıklarla, yük taşımacılığı ise pazar kayıkları ve mavnalarla sağlanmıştır. Balıkçılık ve kayıkçılıkla uğraşanlar dışında Boğaz'a işleyen kayıkların yetersizliği ve her gün işine gitmek zorunda olan orta halli ahali için Boğaziçi bir oturma mahalli olamamıştır. Hatta Beykoz ve Kadıköy uzak yerler olarak kabul edilip sürgüne gönderilen devlet adamları olmuştur. Boğaziçi'ne olan talep ve rağbetin artması Tanzimat sonrası olmuştur. İngiliz ve Rus bandıralı gemilerin başlattığı taşımacılık kısa bir süre sonra yasaklanmış 1844 yılında Tersane-i Amire'de üretilen Mesir-i Bahri ve Eser-i Hayır adlı vapurlarla bu iş yapılmaya çalışılmıştır. Ancak seferlerin artan talebe yetmediği görüldüğünden gemi taşımacılığına ilişkin müstakil bir şirketin kurulmasına karar verilir. 30 Eylül 1850 tarihinde Sultan Abdülmecid'in iradesiyle kurulan Şirket-i Hayriye vapur işletmesi, başlangıçta yedi gemiyle İstanbul'a hizmet etmeye başlar. Zamanla gemi sayıları artan Şirket-i Hayriye, Boğaziçi'nin yüzyıllardır sakin bir hayat süren küçük köylerinin şenlenip, nüfuslarının artmasına vesile olur (Şensoy, 2018, s.243).

XIX. yüzyılın sonlarına doğru Beykoz'un büyük bir bölümü Abraham Paşa'nın mülkiyetine girmiştir. Asıl ismi Abraham Eremyan olan Abraham Paşa, Ermeni Sarraf Kevork Eremyan'ın oğludur. Karakâhya sıfatıyla tanınan bu aile Mısır Hıdivleri ile çalışmış, İstanbul ve Kahire arasında birçok konuda aracılık yapmışlardır. Sultan Abdülaziz döneminde sarayla yakın ilişkiler kuran Abraham Eremyan'a 1874 yılında paşalık unvanı verilmiştir (Arpacı, 2019, s. 69). Abraham Paşa, Beykoz'da Riva Deresi'ne kadar olan sahada birçok çiftliği satın alarak uhdesine geçirmiştir. 1887 yılında finansal sıkıntı yaşayan Abraham Paşa'nın Beykoz'daki arazilerini Ruslara satacağına dair duyumlar alan Osmanlı idaresi, stratejik öneme sahip olan bu alanın yabancıların eline geçmesinden endişe duyar (Arpacı, 2019, s. 74). Sultan II. Abdülhamid, bir irade ile Abraham Paşa Çiftliği'nin haritasını hazırlattırarak kıymet takdiri yapılmasını ister. Bunun üzerine 1890 yılı Şubat ayında tamamlanan ölçüm ve haritalara göre Abraham Paşa Çiftliği'nin 84 milyon 201 bin 50 m² olduğu

anlaşılır. Arazinin bir kısmı orman, çalılık, mera ve tarla iken bir kısmı da bahçe ve muntazam korulardan oluşmaktadır (BOA. Y.PRK.AZJ. 16 / 52). Uzmanlarınca 53 bin lira bedel takdir edilen çiftliğin 14 Ocak 1891 tarihinde Hazine-i Hassa emlakı arasına katılmasına karar verilir (BOA. Y.A.HUS. 243 / 4).

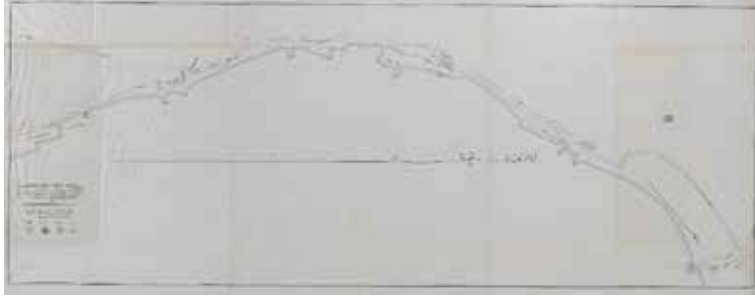
İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Yıldız Koleksiyonu'nda Sultan II. Abdülhamid'in, Abraham Paşa'dan alınan araziler için hazırlanmış olduğu haritalar yer almaktadır. Ana pafta ve yirmi ekten oluşan bu haritalarda arazinin yapısı, bitki örtüsü ve varsa mimari elemanlarına yer verilmiştir. Haritalar; Mühendis Mülazım-ı Evvel Ali Rıza, Emlâk-ı Hümayun Mühendisi Mülazım-ı Evvel Seyyid Yusuf b. Süleyman, Emlâk-ı Hümayun Mühendisbaşı Kaymakam İbrahim Ethem ve Emlâk-ı Hümayun Sermühendisi Kaymakam Mehmed b. Ahmed Arif tarafından hazırlanmıştır. Haritalar; ölçekli, özel kâğıt üzerine renkli ve lejantlı olarak çizilmiştir.

İlk harita, Abraham Paşa'nın Beykoz'da sahip olduğu arazi ve çiftlikleri bütün olarak göstermektedir. Boğaz kıyısından başlayarak Riva'ya kadar her arazi ve çiftlik 1'den 20'ye kadar numaralandırılarak gösterilmiştir. Alanlar şu şekildedir: 1-Kılıç Dalyanı, 2-Çimento Fabrikası, 3-Sultaniye Çiftliği, 4- Emlak-ı Hümayundan Muntazam Bahçe (Beykoz Korusu), 5- Arpacı Çiftliği, 6- Sülûkhane ve Kavaklı Bahçe, 7- Maa Bahçe Akbaba Değirmeni, 8- Ortalık Çiftliği, 9- Poyraz Çiftliği, 10- Mustafa Paşa Korusu, 11- Meciddere Arazisi, 12- Kabakoz Çiftliği, 13- Demir Kavas Çiftliği, 14- Sivaddere Çiftliği. 15- Bayraklı Korusu (Haydar Paşa Çiftliği), 16- Küçük Kumköyü Çiftliği. 17- Büyük Kumköyü Çiftliği, 18- Emlak-ı Hümayun (Taşo ile müşterek), 19- Emlak-ı Hümayun (Yorgancı Meşeliği), 20- Paşa Manda Çiftliği.

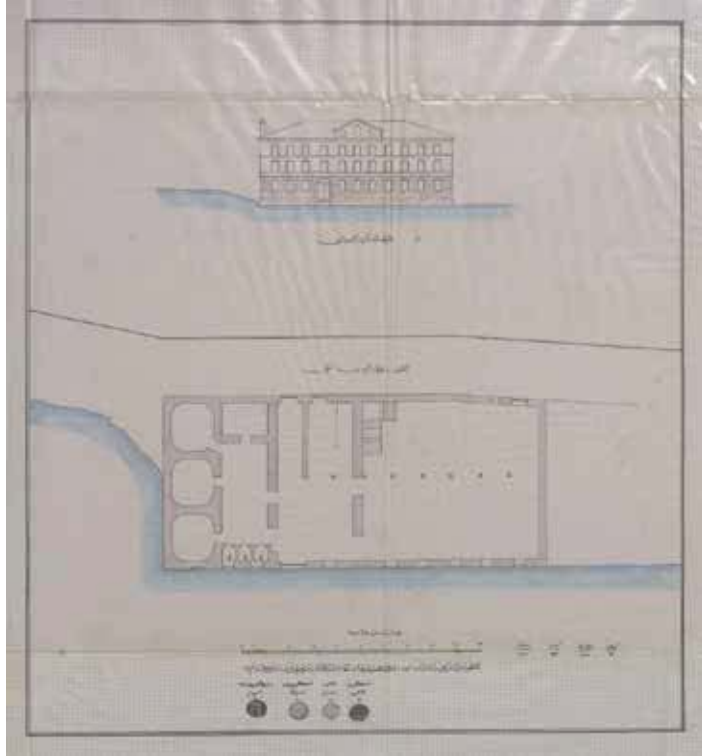
Beykoz'da Abraham Paşa'nın Sahip Olduğu Arazi ve Çiftlikler Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 1 numara ile gösterilen alanın detaylı haritası Beykoz'da Karacaburun Caddesi'ndeki Toptaşı Mahallinden Paşabahçe'sindeki Kılıç Dalyanına kadar olan kısma aittir. Burada; Rıhtım Bahçesi, Yani'nin Bahçesi, Eşref bey Bostanı, Tahsin Bey Bahçesi, Sultaniye Çayırı, Hacı Koço'nun Bostanı ve Sahip Molla Bahçesi yer almaktadır.

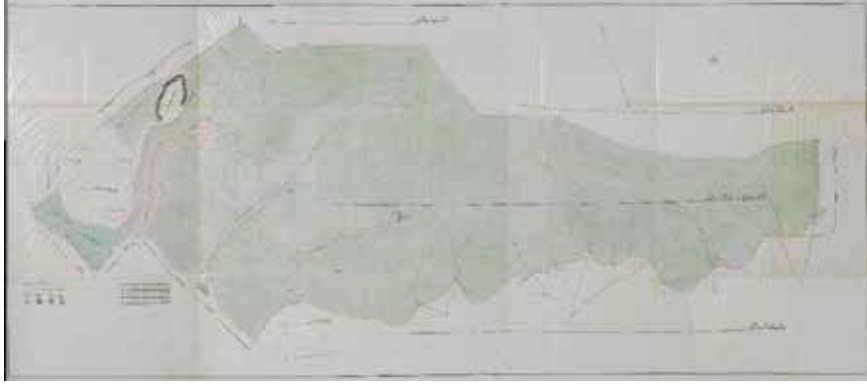
Beykoz'da Kılıç Dalyanı ve Çevresi Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 2 numara ile gösterilen yerde Beykoz Çimento Fabrikası bulunmaktadır. Detay paftasında, 466 m² alanı kaplayan Çimento Fabrikası planı ve denizden görünüşü çizilmiştir.

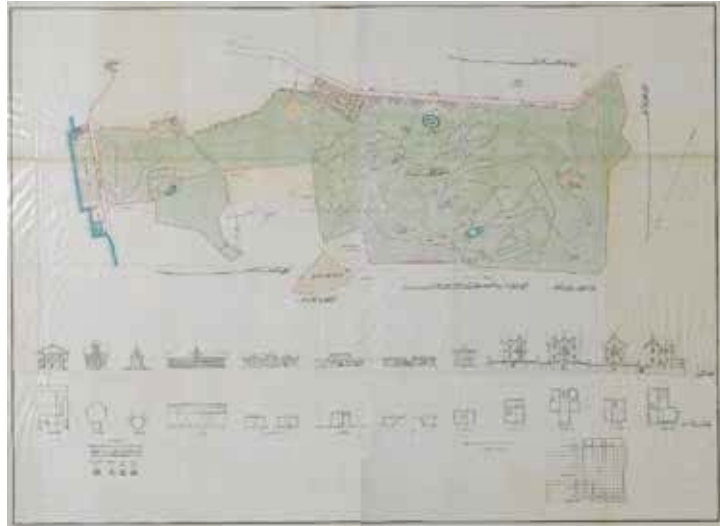
Beykoz Vapur İskelesi'nin Üst Tarafında Yer Alan Çimento Fabrikası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 3 numara ile gösterilen alanın detaylı haritası Sultaniye ismiyle anılan çalılığa aittir. 920 bin 684 m² alanı kaplayan Sultaniye Çalılığı haritasından, çevrede şu bahçelerin olduğunu öğreniyoruz: Tahsin Bey Bahçesi, Frenk'in Bahçesi, Arnavut Salih Ağa'nın Bahçesi.

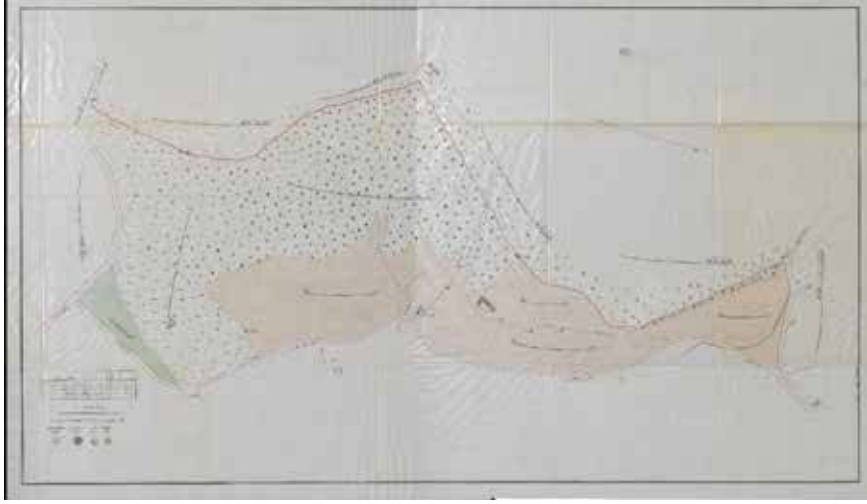
Beykoz'da Sultaniye Çalılığı (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 4 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında; Beykoz rıhtımından başlayarak doğu-batı ekseninde uzayan bir alanda Arpacı Çiftliği ile Sultaniye Çiftliği arasında kalan Emlak-ı Hümayundan Muntazam Kuru Bahçesi (Beykoz Korusu) gösterilmiştir. Haritada, kuru üzerindeki yapıların plan ve cephe görünüşleri detaylı olarak verilmiştir. Şale tarzında altı yapı ile Büyük Köşk, Küçük Köşk ve Arap Köşkü olarak adlandırılan üç köşkün çizimleri yer almaktadır. Bunlar haricinde meyve saklama binası, kuşluk ve kapıcı odası gibi müştemilat yanında bahçedeki laklar (yapay göller) ve havuzlar da haritaya işlenmiştir.

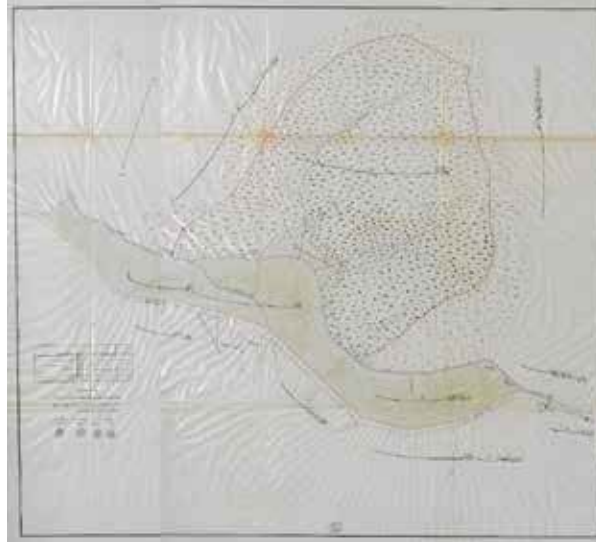
Beykoz'da Muntazam Kuru Bahçesi (Beykoz Korusu) (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 5 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında Arpacı Çiftliği gösterilmektedir. Çiftlik arazisi tarla, orman ve çalılıktan oluşmaktadır. Ayrıca meşe ve ıhlamur ağaçlarının yeri harita üzerinde işaretlenmiştir.

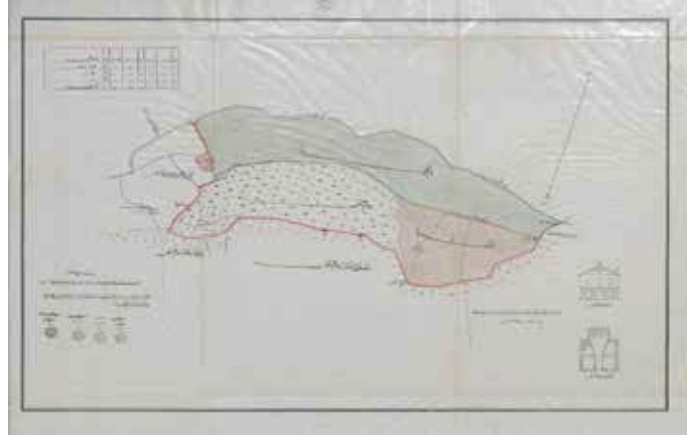
Arpacı Çiftliği Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 6 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında Sülûkhane Bahçesi ve Kavaklı Bahçe yer alır. Bahçelerin kuzeyinde büyük bir çalılık bulunmaktadır. Çınar, ceviz ve dişbudak gibi ağaçların yerleri işaretlenmiştir. Sülûkhane Bahçesi'nde harap bahçıvan odaları ve atıl bostan kuyusunun yeri gösterilmiştir.

Sülûkhane ve Kavaklı Bahçe Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 7 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında Akbaba Köyü'ndeki değirmen ile ona bağlı olan bahçe, tarla ve çalılık gösterilmektedir. Haritada değirmenin planı ve cephe görünüşü ayrıca çizilmiştir. Değirmenin suyu kuzeydeki Dereseki Çayı'ndan sağlanmaktadır. Söğüt ve ceviz ağaçlarının yeri harita üzerinde işaretlenmiştir.

Akbaba Köyü'ndeki Değirmen ve Bahçesine Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 8 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında Ortalık Çiftliği gösterilmektedir. Doğusunda Hamam Korusu yer alan Ortalık Çiftliği'nin büyük kısmını kestane ile karışık meşe baltalığı oluşturmaktadır. Arazinin içinden geçen Ortalık Deresi çiftliğe ismini vermiş olmalıdır

Beykoz'da Ortalık Çiftliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 9 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında Poyraz Çiftliği yer almaktadır. Poyrazköy'de yer alan Emlak-ı Mahsus'a ait Poyraz Çiftliği 480 hisseye ayrılmış olup bu hisselerden 90'ı köy ahalisinden Cebahanecioğlu Seyyid, Hasan, Çakır Ahmet ve Hamit Ağalara aittir. Haritadan anlaşıldığı üzere çiftliğin büyük kısmı çalılık alandan oluşmaktadır. Doğusunda kısmi olarak meşe baltalığı yer almaktadır.

Beykoz'da Yer Alan Poyraz Çiftliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 10 numara ile gösterilen alanın detaylı haritasında Mustafa Paşa Korusu yer almaktadır. Kuzeydoğu - güneybatı istikametinde uzanan Mustafa Paşa Korusu'nun büyük kısmını kestane ve ıhlamur ormanı oluşturmaktadır. Bunlar arasında yer yer meşe ormanı da bulunmaktadır.

Beykoz'da Yer Alan Mustafa Paşa Korusu'na Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 11 numara ile gösterilen harita Emlak-1 Mahsusa'ya aittir. Anadolu Feneri Köyü'nde kuzey – güney doğrultusunda uzanan Emlak-1 Mahsusa arazisinin büyük kısmı kestane ve meşe baltalıkları ile çalılıktan oluşmaktadır. Köy içinde Emlak-1 Şahane'ye ait binalardan köşkün ve ahırın planları ile cephe görünüşleri harita kenarına işlenmiştir. Köşk arazisinin yarı hissesi Anadolu Fenerli Seyyid, Hamdi ve Salih Ağaların uhdesindedir.

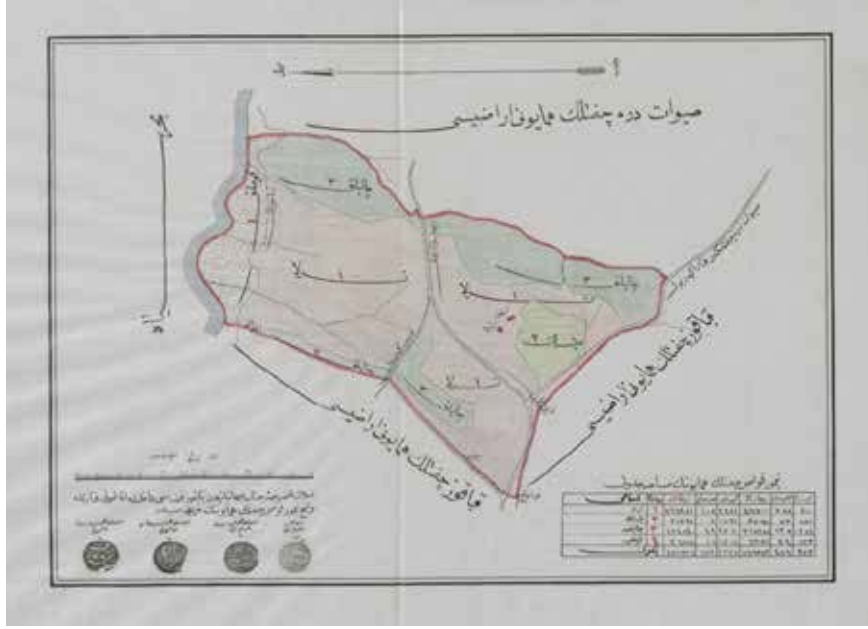
Beykoz'da Fener Köyü'nde Emlak-1 Mahsusa Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 12 numara ile gösterilen harita Kabakoz Çiftliği'ne aittir. Anadolu Feneri'nin doğusunda yer alan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir alana sahip olan Kabakoz Çiftliği için hazırlanan haritada kocayemiş ve funda ile karışık meşelikler dikkat çekmektedir.

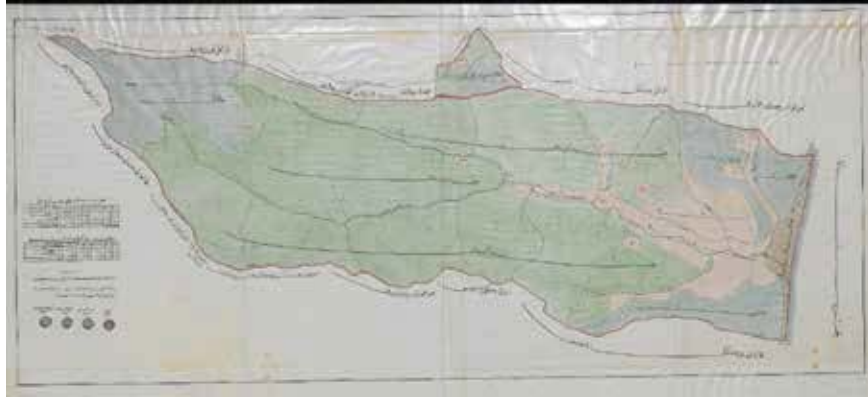
Beykoz'da Anadolu Feneri'nde Kabakoz Çiftliği Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 13 numara ile gösterilen harita Demirkavas Çiftliği'ne aittir. Anadolu Feneri'nde, Karadeniz kıyısında kuzey – güney doğrultusunda bir alanda yer alan Demirkavas Çiftliği arazisinin büyük kısmı; tarla, meşelik ve çalılıktan oluşmaktadır.

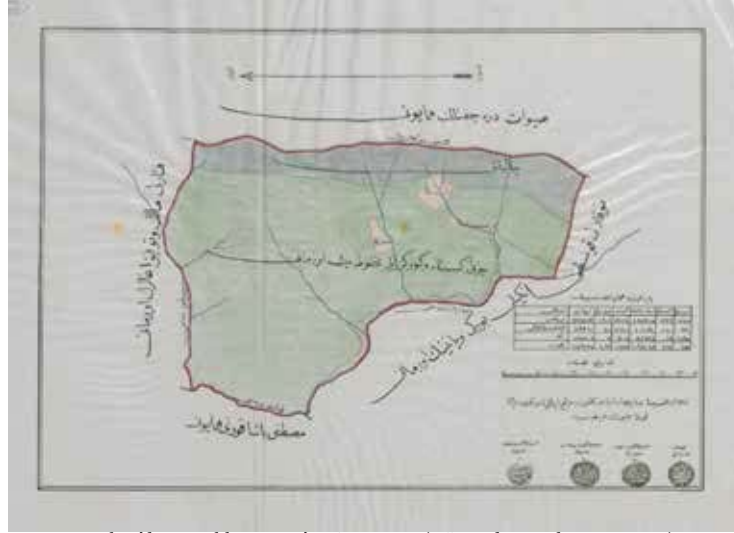
Beykoz'da Anadolu Feneri'nde Demirkavas Çiftliği Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 14 numara ile gösterilen harita Sıvatsdere Çiftliği'ne aittir. Karadeniz kıyısında kuzey – güney doğrultusunda uzanan Sıvatsdere Çiftliği arazisinin büyük kısmını meşe ormanları oluşturmaktadır.

Beykoz'da Sıvatsdere Çiftliği Haritası (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 15 numara ile gösterilen harita Yapraklı Korusu'na aittir. Beykoz'un iç kesiminde Sıvatsdere Çiftliği ile Mustafa Paşa Korusu arasında kalan bir alanda yer alan Yapraklı veya diğer adıyla Haydarpaşa Korusu; kestane, gürgen ve meşe ağaçlarından oluşan bir ormana sahiptir.

Beykoz'da Yapraklı Korusu'na Ait Harita (İ.U. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 16 numara ile gösterilen harita, Küçüküm köyü Çiftliği'ne aittir. Anadolu Feneri'nde, Sivaddere Çiftliği ile Büyük Kumköy çiftliği arasında yer alan Küçüküm köyü veya diğer ismiyle İmad Efendi Çiftliği arazisi tarla ve meşelikten oluşmaktadır.

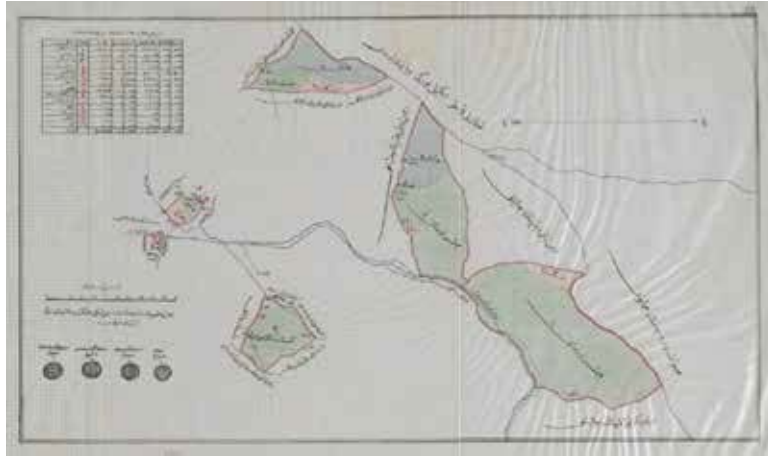
Beykoz'da Küçüküm Köyü Çiftliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 17 numara ile gösterilen harita, Büyüküm Köyü Çiftliği'ne aittir. Karadeniz kıyısında İmad Efendi Çiftliği'nin doğusunda yer alan Büyük Kumköyü veya diğer adıyla Çorbacıoğlu Çiftliği; tarla, meşe ve çalılıktan oluşan bir araziye sahiptir.

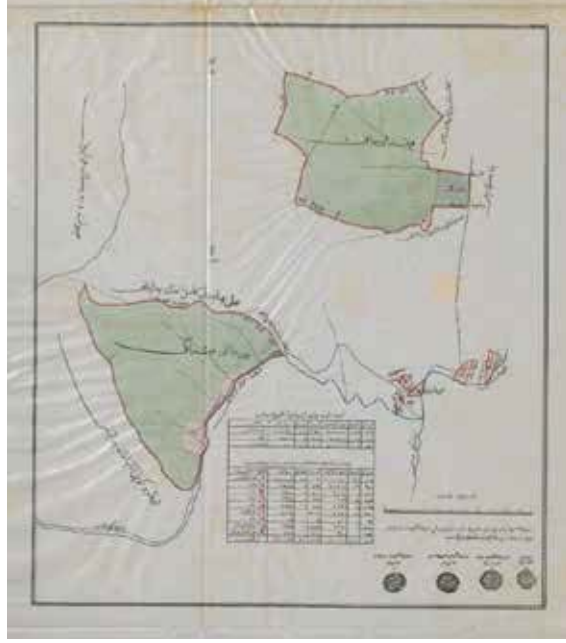
Beykoz'da Büyükkum Köyü Çiftliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 18 numara ile gösterilen harita, Zeyisoğlu Dimitri Çiftliği arazisine aittir. Zeyisoğlu Dimitri Çiftliği olarak anılan arazi Beykoz'un iç kesimlerinde Sivadere Çiftliği'nin güneyinde yer almaktadır. Çiftlik arazisinin büyük kısmını meşe, kestane ve ıhlamur ormanları kaplamaktadır.

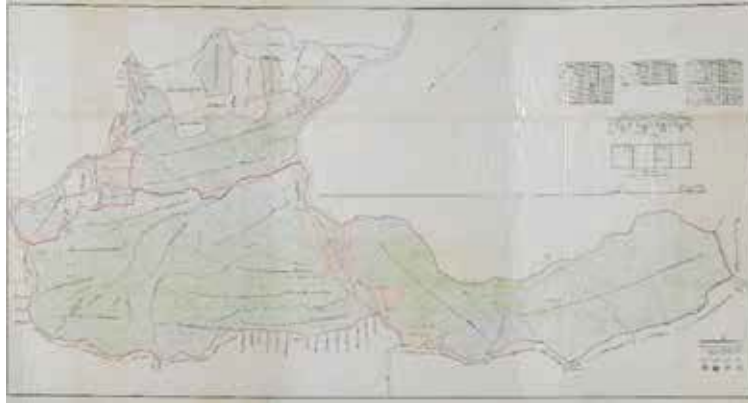
Beykoz'da Zeyisoğlu Dimitri Çiftliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 19 numara ile gösterilen harita, Emlak-ı Hümayun tarlaları ve Yorgancı Meşeliği'ne aittir. Sivadere Çiftliği'nin doğusunda bulunan Ali Bahadır Köyü civarındaki Yorgancı Meşeliği olarak adlandırılan orman alanıdır.

Beykoz'da Yorgancı Meşeliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Ana paftada 20 numara ile gösterilen harita, Paşamandıra Çiftliği'ne aittir. Riva'da, Yazla Çiftliği'nin güneyinde yer alan, Paşamandıra ve Yorgancı Çiftliği ile Ali Bahadır Köyü civarındaki Emlak-ı Şahane'nin bulunduğu arazi üzerinde; meşe, kocayemiş, funda, gürgen ve ihlamur ormanları bulunmaktadır. Paşamandıra Çiftliği içerisinde kalan bir binanın harita üzerinde planı ve cephe çizimi ayrıca gösterilmiştir.

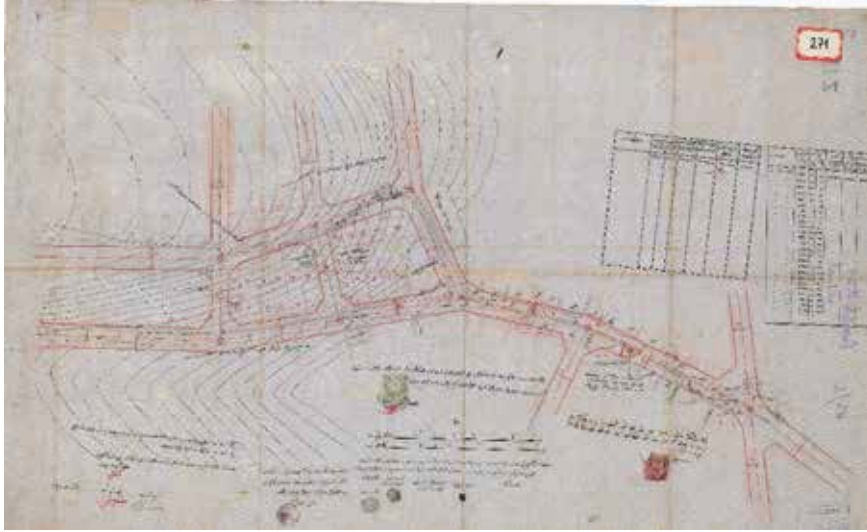
Beykoz Riva'da Paşamandıra Çiftliği'ne Ait Harita (İ.Ü. Nadir Eserler Nr: 92340)

Beykoz Çayırı, İstanbul'un her yerinden gelen insanlar için bir eğlence alanıydı. Burada gerçekleştirilen en ilginç olaylardan biri kriket oyunu için saha işlevi görmesidir. 1892 ve 1893 yıllarına ait arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere her yıl yaz

aylarında İngiliz Sefareti memurları Beykoz Çayırı'nda kriket oynamaktadırlar (BOA.Y.MTV. 63-74 ve BOA.Y.MTV. 79 / 122).

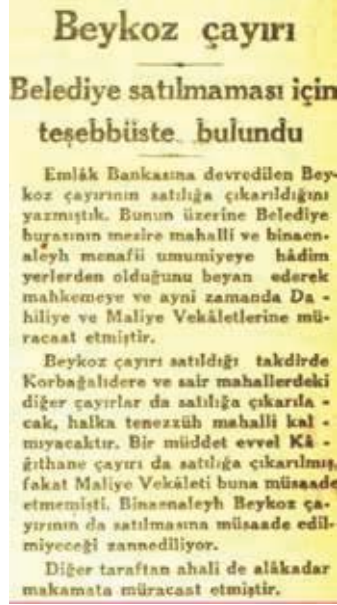
Beykoz ve çevresindeki bağ ve bahçelerin XIX. yüzyıl sonuna doğru yavaş yavaş yeni yerleşim yerleri için iskâna açıldığı görülmektedir. Dönemin kayıtlarında yaşanan değişime ilişkin alınan kararların suretlerini görmek mümkündür. Örneğin: 7 Mart 1876'da Beykoz Yalıköy'de Halil Hamit Paşa Vakfı'na ait sahilhâne arsası ile bağ mahallinin parça parça satılmasına ruhsat verilmesine ilişkin sahipleri tarafından Evkaf Nezareti'ne başvuruda bulunulur. Karakolhane, mektep ve mescit ile açılacak sokaklara yer terk edilmek şartıyla arsa ve bağın satışına izin verilir (BOA.İ.ŞD. 30 / 1458). 11 Şubat 1904'te Beykoz Şahinkaya Caddesi'ndeki bahçe, tarla ve çalılık yerlerini mahalleye dönüştürmek için parça parça satmak isteyen mütekkait Ahmet Efendi'ye yapılacak ifrazda bir mahzur görülmeyerek Şehremaneti'nce onay verilir (BOA.DH.MKT. 820 / 45). Beykoz Yalıköyü Çayır Caddesi'nde vakıflara ait harap 6804 zira bostan yerinin gediğinin feshedilip üzerine ev ve dükkan inşası için ifraz edilip satılmasına Evkaf Nezareti'nin onayı ile müsaade edilir (BOA.ŞD. 169 / 23).

Beykoz ve çevresindeki bağların ifraz edilip arsaya çevrilmesine ilişkin İBB Atatürk Kitaplığı'nda çok sayıda harita bulunmaktadır. Örneğin 4 Mart 1913 tarihli bir haritada, Anadoluhisari'nda Otağtepe Caddesi'nde Miralay Abdülhüda Bey'e ait bağ, ifraz edilerek satılmıştır.

Anadoluhisari'nda Miralay Abdülhüda Bey'e Ait Bağın İfraz Planı (Atatürk Kitaplığı, Hrt_004518)

XX. yüzyıl başında, Beykoz bağ, bahçe ve bostanlarının kaybı hızlanmıştır. Emlak Bankası'na devredilen Beykoz çayırının 1931 yılında satışı planlanmış, halk ve İstanbul Belediyesi bu satışa itiraz etmiş ve satıştan vazgeçilmiştir. İstanbul bostanlarının kayboluşu konusunda bir çalışma yapılmamış olup, bu süreç dönemin gazetelerinde yayınlanan haberlerden takip edilmeye çalışılmıştır.

11 Mayıs 1931 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi (Url-1)

Bostanların kaybı, dönemin sağlık ve mesken edinme sorunları ile ilgilidir. Bostanlara lâğım sularının karıştığı yönündeki şikâyetler, Belediyeleri bu konuda önlem almaya itmıştır. Ancak bostanların ıslah edilmesi yerine bostanların kapatılması yoluna gidilmiştir.

25 Şubat 1939 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi (Url-2)

29 Temmuz 1939 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi (Url-3)

1940 yılındaki bir haberde, Bahçivanlar Cemiyeti yıllık toplantısında tartışılan yeni Belediye zabıtası talimatnamesinden bahsedilmektedir. Talimatnameye göre şehir dâhilindeki bostanların kaldırılması planlanmaktadır. İstanbul'da bu tarihte 2.800 adet bostan bulunduğu da aynı haberde belirtilmektedir.

27 Şubat 1940 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi (Url-4)

1942 yılında yayınlanan bir haberde, güneydeki illerden ucuz sebze gönderilmesinin İstanbul bostancılığını sarstığı, bostanların metruk hale geldiği, bostanlardan çeşitli şekillerde yararlanılmasının düşünüldüğü belirtilmektedir.

9 Şubat 1942 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi (Url-5)

1949 yılında yayınlanmış bir haberde de Paşabahçe ile Beykoz arasında 15.000 dönüm arazinin, mesken inşası için halka verileceği belirtilmektedir. Bu haber, Beykoz ilçesinin bu kesiminde tarım arazilerinin yapılaşmasını açıklamaktadır.

16 Şubat 1949 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi (Url-6)

Burhan Arpad'ın aktardığına göre; Göksu deresinin bostanlarının “sütlü mısırı” ünlüdür. Arpad, 1984 yılındaki köşe yazısında yetmiş yıldır yaşadığı Boğaziçi'nin ve İstanbul'un, Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak 1950'lerde hızlanarak yok edildiğini söylemektedir (Url-7). Burhan Arpad, Hesaplaşma kitabının Güzelhisar ile ilgili bölümünde Küçüksu çayırını, yeşil yamaçları, çakal eriklerini, bahçelerdeki vişne ve kiraz ağaçlarını anlatır. I. Dünya Savaşı'nın son yılında Küçüksu Korusu'nun ağaçlarının kesilip odun diye yakıldığından bahseder. Küçüksu çayırında temsil veren tiyatro topluluklarını, 'Anadoluhisarı İdman Yurdu' yararına çayırda düzenlenen spor şenliklerini anımsatır. Göksu Deresi'nin yanında yükselen su değirmeninin. I. Dünya Savaşı'nda şehre un yetiştirdiğini sonra sökülüp atıldığını aktarır. Arpad'ın da yazısında belirttiği üzere; Sultan Yıldırım Bayezid, İstanbul kuşatması için otağını günümüzdeki Kavacık semtinin bulunduğu alanda kurmuştur. Kavacık yamaç ve tepelerine tırmanan yolun adı Otağtepe olmasına karşın tarihi öneme sahip bu alan yapılaşmıştır.

Çelik Gülersoy, 2013 yılında 'Ağıt' başlıklı iki köşe yazısı yazmış ve bu yazılar İstanbul sevdalısı yazarın aynı zamanda veda yazıları olmuştur. Gülersoy; 'Ağıt II' başlıklı son yazısında, İstanbul'un bostanlarını ve doğal nimetlerini saymaktadır.

Küçüksu'da baharları kazanlar kurulup, tarlaların süt mısırlarının kaynatıldığından bahsetmektedir. Göksu Deresi'nin çevresindeki pon-pon güllerinden, 1971 yılında Reşat Ekrem Koçu ve Ziyad Ebuzziya ile derenin sonundaki kahveye gittiklerinde, oradaki patlıcan bostanına daldığından bahsetmektedir (Url-8).

Sonuç olarak; XIX. yüzyıl ortalarında Sultan Abdülmecid'in iradesiyle kurulan Şirket-i Hayriye, Boğaziçi'nin yüzyıllardır sakin bir hayat süren küçük köylerinin şenlenip, nüfuslarının artmasına vesile olur. Yine XIX. yüzyılın sonlarına doğru Beykoz'un büyük bir bölümü Abraham Paşa'nın mülkiyetine girmiştir. 1887 yılında finansal sıkıntı yaşayan Abraham Paşa'nın Beykoz'daki arazilerini Ruslara satacağına dair duyular alan Osmanlı idaresi, stratejik öneme sahip olan bu alanın yabancıların eline geçmesinden endişe duyar ve 14 Ocak 1891 tarihinde 84 milyon 201 bin 50 m² arazinin Hazine-i Hassa emlakı arasına katılmasına karar verilir. Arazinin bir kısmı orman, çalılık, mera ve tarla iken bir kısmı da bahçe ve muntazam korulardan oluşmaktadır. Bu arazilerin hazine mülkiyetinde bulunması günümüzde Beykoz'un sahil kesimlerindeki yapılaşmaya rağmen, halen sahip olduğu yeşil alanları açıklamaktadır.

Beykoz ve çevresindeki bağ ve bahçelerin XIX. yüzyıl sonuna doğru yavaş yavaş yeni yerleşim yerleri için iskâna açıldığı görülmektedir. Dönemin kayıtlarında yaşanan değişime ilişkin alınan kararlar ve bu ifadeler sırasında çizilen haritalar arşivlerde yer almaktadır.

1930'lu yıllarda, tifo ile savaş edildiği dönemde lağım sularının çeşitli bostanlara akması, halkın bostanlardan elde edilen ürünlerden hastalanmaktan korkması ve ülkenin güneyinden ucuza sebze gelmesi, bostanların metruk kalıp kapatılmasına yol açmıştır. Bir müddet sonra Beykoz'daki arazileri de içeren alanlar, mesken olarak halka verilmiş ve tarım alanları yapılaşmıştır.

Günümüzde Beykoz'un köylerinde tarım devam etmekte olup, XIX. yüzyılda başlayan ve XX. yüzyıl ikinci yarısında hızlanan yapılaşma ile merkezinde ve kıyı kenar hattında bağ, bahçelerini kaybetmiştir.

Kaynakça

- Arpad, B. (1976). Hesaplaşma, İstanbul.
- İnce, M. (2019). Abraham Paşa: The Life of an Ottoman Armenian who Mediated between İstanbul and Cairo in the Late Ottoman Era. *International Journal of Turcologia*, Volume: XIV, N:27, Spring.
- Evliya Çelebi (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Haz: S. Ali Kahraman, Y. Dağlı, İstanbul
- Ermenya Çelebi (1988). *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, Haz: Kevork Pamukçıyan, İstanbul
- P. Ğ. İnciciyan (1976). *XVIII. Asırda İstanbul*, Haz: H. Andreasyan, İstanbul
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 26, Ankara
- Şensoy, F. (2018) "Şirket-i Hayriye: Osmanlı Boğaziçi Taşımacılık Şirketi", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 239-279
- Taşkın. Ü (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ
- Yazıcıoğlu, L. (1984). *Boğaziçi Kıyı Yapıları*, Yıldız Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, C. (2015). Bir Haritanın Rehberliğinde 1845 İstanbul'u, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul, s. 562-585.

Arşiv Belgeleri

- BOA.Y.PRK.HH. 28 / 58 (16 Zilhicce 1312 / 10 Haziran 1895)
- BOA. TS.MA.e. 328 / 58 (17 Rebiülevvel 1255 / 31 Mayıs 1839)
- BOA. MVL. 880 / 90 (22 Safer 1284 / 25 Haziran 1867)
- BOA. DH.MKT. 1898 / 36 (4 Cemaziyelevvel 1309 / 6 Aralık 1891)
- BOA. ML.VRD.TMT.d. 3066 (29 Zilhicce 1261 / 29 Aralık 1845)
- BOA. Y.PRK.AZJ. 16 / 52 (28 Cemaziyelahir 1307 / 19 Şubat 1890)
- BOA. Y.A.HUS. 243 / 4 (6 Cemaziyelahir 1308 / 14 Ocak 1891)
- BOA.Y.MTV. 63-74 (15 Zilkade 1309 / 11 Haziran 1892)
- BOA.Y.MTV. 79 / 122 (19 Zilhicce 1310 / 4 Temmuz 1893)
- BOA.İ.ŞD. 30 / 1458 (10 Safer 1293 / 7 Mart 1876)
- BOA.DH.MKT. 820 / 45 (24 Zilkade 1321 / 11 Şubat 1904)
- BOA.Y.MTV. 63-74 (15 Zilkade 1309 / 11 Haziran 1892)
- BOA.Y.MTV. 79 / 122 (19 Zilhicce 1310 / 4 Temmuz 1893).
- BOA.İ.ŞD. 30 / 1458 (10 Safer 1293 / 7 Mart 1876).
- BOA.DH.MKT. 820 / 45 (24 Zilkade 1321 / 11 Şubat 1904).
- BOA.ŞD. 169 / 23 (6 Muharrem 1323 / 13 Mart 1905).

Haritalar

İÜ Nadir Eserler Nr: 92340

İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt_004518)

Web Sayfası

(Url-1). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=13332495&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

(Url-2). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=13077419&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

(Url-3). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=13300984&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

(Url-4). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=12866304&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 28.10.2020).

(Url-5). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=12970516&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 06.11.2020).

(Url-6). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=13073762&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 08.11.2020).

(Url-7). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=10242242&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 08.11.2020).

(Url-8). Erişim Yeri:

<https://www.cumhuriyetarsivi.com/oku/?clipId=4505921&home=%2Fmonitor%2Findex.xhtml> (Erişim Tarihi: 08.11.2020).